

VADE

bi tevkit vadesinin geçerliliği için de bazı sınırlamalar vardır. Tevkit vadesinin hangi tür iltizamlarda câiz kabul edildiği hususunda, "Akdi muktezâsı ile çelişmeyen bütün tasarruflarda tevkit câizdir" şeklinde genel bir kuraldan söz edilebilir. Buna göre meselâ evliliğin kural bakımından ebedî olması ilkesiyle çeliştiği için nikâh akdinde tevkit vadesi câiz görülmemiştir. Tevkit vadesinde belirlenen sürenin sona ermesiyle ilgili tarafın yükümlülüğü de kural olarak ortadan kalkar. Meselâ mal sahibinin yükümlülüğü sona erdiği için kiracının malı sahibine iade etmesi gerekir. Fakat kiralanan şey helâk olduğu için veya ekim için kiralanan arazideki ürünün tabiat şartları gereği hasat edilememesi gibi sebeplerle teslimin zorunlu olarak gerçekleşmediği durumlar bu hükmün istisnalarıdır.

Bir yükümlülükte vadenin sahih kabul edilebilmesi için genelde iki şartın bulunması gerekir. Bunlardan biri vadenin belirli (mâlûm) olmasıdır. Kişiler arası vadeli borç ilişkilerinin yazıya geçirilmesini emreden âyetteki "ilâ ecelin müsemmen" ifadesi (el-Bakara 2/282) vadenin belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Fakihler de vadenin belirli olmasının gerekli görürken belirsiz (meçhul) vadenin tarafları anlaşmazlığa sürüklemesi ihtimalini dikkate almışlardır. İkinci şart vadenin malî karşılığının bulunmamasıdır. Ancak bu kuralın farklı durumlar için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Zira vadeli satışta mal hemen teslim alındığı halde bedelin ileri bir tarihte ödenmesinin, selem akdinde ise bedel peşin olarak ödenip malın gelecek bir vadede teslim alınmasının fiyata piyasa rayicine göre birincisinde arttırma, ikincisinde eksiltme yönünde tesir etmektedir. Halbuki fakihlerin çoğunluğu satışta vade farkının câiz olduğu görüşündedir. Yine selem akdinin câiz olduğu hususunda ittifak mevcuttur. Dolayısıyla vadenin malî karşılığı bulunmaması şartını, karz borçları ile önceden herhangi bir sebepten dolayı sabit olmuş deyn borçlarının miktarı arttırılıp ertelenmesi veya miktarı azaltılıp vadesinden önce ödenmesi durumlarıyla ilişkili olarak anlamak gerekir. Bunlardan vadeyi uzatma karşılığı miktarı arttırma Câhiliye ribâsı diye kabul edilen nesîe faizi kapsamında ve haramlığı hususunda görüş birliği vardır. Dört mezhep fakihlerinin de içinde yer aldığı cumhura göre erken ödenmesi karşılığında vadeli bir borcun miktarının azaltılması câiz değildir. Bu görüşün temelinde her ne şekilde olursa olsun vadeye maddî bir değer biçmenin

doğru sayılmadığı anlayışı bulunmaktadır. Buna rağmen İbn Abbas, Nehaî ve Ebû Sevr alacaklının hakkından bir kısmını ıskat anlamı taşıdığı gerekçesiyle böyle bir muamelede sakınca görmemiştir.

Vadenin belirlenmiş olmasının doğurduğu hukukî sonuçlardan biri, eğer vadeli bir alacak söz konusu ise borçlu için onun belirlenen tarihe kadar talep edilememesi hakkıdır. Mahkeme nezdinde yapılacak böyle bir alacak veya haciz davası hâkim tarafından reddedilir. Vadenin doğurduğu ikinci sonuç borçlu tarafından vadeden önce yapılmak istenen tediye talebi durumuyla ilgilidir. İbn Hazm dışındaki fakihlerin çoğunluğuna göre alacaklı, kendisine bir zarar gelmemesi halinde vaktinden önce yapılan ödemeyi kabul etmek zorundadır. Üçüncü sonuç, cumhura göre borçlunun kendisine tanınan vade hakkını ıskat etmesi halinde bundan rücu etme hakkının bulunmamasıdır.

Taraflar arasında hukukî bir yükümlülük için sabit olan vadenin ortadan kalkması başlıca iki şekilde gerçekleşmektedir: İskat ve sukut. Vadenin ıskatla sona ermesi borcun türüne ve kaynağına göre alacaklı veya borçlunun tek tarafı yahut iki tarafı iradesiyle mümkün olabilir. Bu konuda, "Vadeyi ıskat vade kimin yararına ise onun hakkıdır" şeklinde bir kural bulunmaktadır. Vadenin genellikle borçlu lehine konulduğu dikkate alınırsa ıskatın da çoğunlukla onun iradesiyle gerçekleşeceği âşikârdır. Fakat vadenin her iki tarafın yararına olduğu durumlarda ıskat ancak karşılıklı anlaşma ile ortadan kaldırılabilir. Vadenin sukutu ise ölüm, iflâs ve ödeme güçlüğü durumlarında ortaya çıkmaktadır. Meselâ borçlunun ölmesi halinde fakihlerin çoğunluğuna göre vade sâkit olmakta ve söz konusu borç muacceliyet kazanmaktadır. Genelde kabul edilen görüşe göre alacaklının ölümü böyle bir sonuç doğurmaz. Fakihlerin çoğunluğu, borçlunun sabit olan hakkını dikkate alarak iflâs sebebiyle vadenin sâkit olmayacağı görüşünü benimsemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Münzir en-Nisâbüri, *el-İcmâ'* (nşr. Fuâd Abdülmün'im Ahmed), İskenderiye 1402, s. 86, 93, 94, 99, 100, 105; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcüd), Beyrut 1414/1994, V, 146-147, 353-357; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VIII, 80-82, 84; Ebû İshak eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Dimaşk-Beyrut 1416/1996, III, 182-183; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 124-131, 139-140; XIII, 27-28, 43-44; XX, 66-72; İbn Rüşd, *el-Muḥaddimâtü'l-mümeḥhidât* (nşr. Saîd Ahmed A'râb), Beyrut 1408/1988, VI, 440; Kâsânî, *Bedâ'i'* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcüd),

Beyrut 1418/1997, VII, 171; X, 600; Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muḥîtu'l-Burhâni fi'l-fikhi'n-Nu'mâni* (nşr. Ahmed İzzü İnâye), Beyrut 1424/2003, VIII, 250, 296; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muḡni* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulv), Riyad 1419/1999, VI, 431; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1423/2003, III, 276; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1401/1981, V, 522; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî' şerhu'l-Mukni'* (nşr. M. Hasan eş-Şâfi), Beyrut 1418/1997, IV, 198; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, II, 157; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâf* (nşr. M. Emîn ed-Dannâvî), Beyrut 1417/1997, III, 40; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, III, 203; Muhammed İliş, *Fethu'l-aliyyi'l-Mâlik*, Kahire 1378/1958, I, 363; Abdünnâsir Fevfik el-Attâr, *Naẓariyyetü'l-e'cel fi'l-iltizâm fi ş-şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-kavânini'l-'Arabîyye*, [baskı yeri yok] 1978, tür.yer.; Bilal Aybakan, *İslâm Hukukunda Borçların İfâsı*, İstanbul 1998, s. 148-169; Abdullah Özman, *el-E'cel fi 'akdi'l-bey'*, Beyrut 2007, s. 261-276, 279; Abdullah Durmuş, *Fikhi Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*, İstanbul 2009, s. 27-30, 74-76; "Ecel", *Mu.F.*, II, 5-47.

ABDULLAH DURMUŞ

VADE FARKI

Fıkıhta "herhangi bir mal veya hizmetin peşin satış fiyatı ile vadeli satış fiyatı arasındaki fark" diye tarif edilir. Bir malın peşin ve vadeli fiyatları arasındaki fark kendi başına bir hukukî işlem olmayıp bir hukukî işlemin başlangıcında -meselâ satım akdi için- tarafların irade beyanlarını iki veya daha fazla ihtimal üzerine ortaya koymaları ve bunun neticesinde peşin ve vadeli fiyat arasında bir farkın meydana gelmesidir. Hukukî açıdan bu durum icap veya icap teklifi şeklinde kabul edilebilir. İcap olarak kabul edilmesi durumunda karşı tarafın bu ihtimallerden birini seçmesiyle akid kurulur; icap teklifinin kabul edilmesi durumunda ise karşı tarafın bu iki ihtimalden birini seçtiğini bildirmesi icap olur ve ilk tarafın bunu kabul etmesiyle akid kesinleşir.

Mebî' ve semenin aynı cinsten olması hali dışında vadeli satışın cevazında görüş birliği vardır. Vadeli satışta bedel malın peşin fiyatıyla aynı olabileceği gibi farklı da olabilir. Vade sebebiyle bedelde bir fazlalığın söz konusu edilebilmesi bu fazlalığın faiz sayılıp sayılmadığı, vade karşılığında satış bedelindeki artışın vade mukabilinde borçtaki (deyn) artış gibi sayılıp sayılmadığı tartışmasını gündeme getirmiştir. Fakihlerin büyük çoğunluğu henüz teşekkül etmemiş bir akidde vadeye bağlı farklı bedeller üzerinde konuşulmasının faiz kapsamında yer almayıp farklı fiyat

teklifleri sayıldığı görüşündedir. Vade farkıyla yapılan satışın meşrû olmadığını savunanların görüşleri şöyledir: 1. Vade sebebiyle fiyatı arttırmak faizdir. Bir malın peşin fiyatı ile vadeli fiyatı arasındaki fark ödemenin vadeli şekilde yapılması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Satıcının fiyatı arttırmasında zaman unsurundan başka bir sebep yoktur; bu da ödemeyi geciktirmeye karşılık borcun arttırılmasına benzemektedir. Vade sebebiyle borçtaki artış faiz sayıldığına göre vade sebebiyle semendeği artış da faiz olur. 2. Vade farkı karşılıksız bir fazlalıktır. Gerek borç işleminde gerekse aynı cins malların birbiriyile mübadelesinde karşılıksız fazlalık faiz kabul edilmiştir. Veresiye satıştaki vade farkı da faiz işlemindeki karşılıksız paraya benzemektedir. 3. İşletmeler vade farkını piyasada câri faiz oranlarına göre belirlemektedir. Vade farkıyla mal satın almak tüketici kredisine mal almak gibidir. Modern kanunlarda, ekonomi biliminde ve muhasebende vade sebebiyle konulan bu fark faiz kabul edilmektedir. 4. Vade ile alışveriş yapan satıcı ve alıcı darda kaldığı için bu yola başvurmaktadır. Gerek satıcı gerekse müşteri zor durumda olduğuna göre akidde karşılıklı rıza gerçekleşmemektedir. 5. Bazı hadisler de vade farkının yasaklandığını göstermektedir. Bu hadislerde, "Peygamberimiz bir satış içinde iki satışı (veya bir safka içinde iki safkayı) yasakladı" (Tirmizî, "Büyü", 18; Nesâî, "Büyü", 73; Müsned, I, 398); "Bir satım içerisinde iki satım yapan kişi ya daha ucuz (eksik) olanını veya faizi tercih eder" (Ebû Dâvûd, "Büyü", 53) denilmektedir. İlk hadisin râvilerinden Semmâk bir satışta iki satışı, "Satıcının 'peşin alırsan şu fiyata, vadeli alırsan bu fiyata' diyerek satış yapması" şeklinde yorumlamıştır.

Vade farkının cevazını savunan çoğunluğun görüşleri de şöylece sıralanabilir: 1. Vade farkı cins birliği bulunmayan paramal mübadelesinde, faiz ise bedeller arasında cins birliği bulunan işlemlerde söz konusudur. Sarf akdi gibi paranın para ile veya aynı cins malların birbiriyile mübadelesinin söz konusu olduğu işlemlerde peşin ve misliyle alışveriş şartı vardır, vade farkına ve fazlalığa cevaz verilmez. Faizli işlemlerde genellikle zaman unsurunun yer alması zamanla irtibatlı her türlü kârın veya fazlalığın faiz sanılmasına yol açmaktadır. Halbuki zaman unsuru kendi başına bir faiz sebebi değildir; cins birliği bulunmadıkça faiz hükmünün illeti teşekkül etmez. Para-mal mübadelesinde cins

birliği olmadığı için akid kuruluncaya kadar malın muayyen bir bedeli yoktur. Dolayısıyla vade farkı henüz pazarlık aşamasında ortaya atılan teklifler arasında meydana gelen bir farktır.

2. Akdin kurulması öncesinde söz konusu edilen vade farkı ile borç ilişkisinde vadeye bağlanan faizi eşit tutmak hem hukukî hem iktisadî bakımdan isabetli değildir. Borcun ertelenmesi sebebiyle alınan faizde akdin muktezâsında değişiklik yapılmaktadır; diğer bir ifadeyle tarafların karşılıklı rızalarıyla ortaya çıkan ve kesinleşen bir akde dayalı şekilde borçlunun zimmetinde sabit olan borçta değişiklik yapılması söz konusudur. Vade farkında ise iki veya daha fazla fiyat teklifi verilmektedir ve henüz akid kurulmadığından fiyat teşekkül etmemiştir. Bedeller arasında cins birliği bulunmadığı için mala karşı verilecek para miktarı farklı yerlere ve şartlara göre değişiklik arz edebilir; malın hukuken sabit bir fiyatı olmadığına göre ikinci teklifteki fazlalık faiz veya haksız kazanç sayılmaz. Peşin ve vadeli olarak iki fiyatın söylenmesi veya farklı vadeler için farklı fiyatların teklif edilmesi karşı taraf için icap yahut icap teklifidir. Teşekkül etmiş bir borç, dolayısıyla ortada henüz alıcı ve satıcı yoktur; sonuç olarak alıcının zimmetinde tahakkuk etmiş ve muayyen hale gelmiş bir borç söz konusu değildir ve borcun vade sebebiyle arttırılmasından bahsedilemez. Taraflar akdi peşin olarak kesinleştirirse akid peşin satım, vadeli olarak kesinleştirirse vadeli satım şeklinde ortaya çıkar. Ayrıca vade farkının bir karşılığı bulunmadığı da söylenemez. Bir malın fiyatının veya bir hizmetin ücretinin meydana gelmesinde müşteriyi tanıma, malın satıldığı yer ve zaman, ödeme türü ve şekli gibi çeşitli etkenler vardır. Bir malın peşin veya vadeli yolla satılması malın fiyatının teşekkülünde önemli bir etkidir ve buna bağlı olarak farklı fiyatların ortaya çıkması ekonomik açıdan doğal bir durumdur. Bunun yanında alacağı tahsil, rehin ve kefil gibi teminat külfeti ve alacağını tahsil edeme riski gibi sebepler de vadeli satımlarda fiyatın teşekkülünde etkidir.

3. Vadeli satışlarda akid iki tarafın karşılıklı rızası ile gerçekleşmektedir. Taraflar vadeli satış neticesindeki hak ve borçlarını bilmektedir, akdin sıhhatini etkileyecek herhangi bir ızdırar hali, cehalet, garar, tağrîr söz konusu değildir. Alıcı malı peşin elde etmek için yeterli paraya sahip olmadığından kendi ekonomik durumuna uygun gördüğü vadeli satışa rıza

gösterir. Ayrıca bu yolun tercih edilmesi satıcının ticaretine revaç kazandırır. Satıcının, malını peşin satamaması veya alıcının peşin alamaması durumunu ızdırar hali kabul etmek ve, "Peygamberimiz zor da kalanın satışını nehyetti" hadisinin (Müsned, I, 116) şumulüne dahil etmek isabetli değildir. Satıcının henüz malî birikimi oluşmamış alıcıya malı vadeli satması onun halinden yararlanmak için değil ona kolaylık göstermek içindir. Bu açıdan, "Alırken, satarken ve öderken kolaylık gösterene Allah rahmet eylesin" hadisinin (Buhârî, "Büyü", 16) kapsamına girmesi daha isabetli görünmektedir.

4. Bir satışta iki satışı yasaklayan hadisleri vade farkının haramlığına yormak uygun değildir. Bu hadisler vade farkıyla değil bedelin meçhul olması, iki fiyat teklifinden biri belirlenmeden malın alınması haliyle ilgilidir. Nitekim pek çok âlim, söz konusu yasağın tarafların iki farklı icaptan biri üzerine akdi kesinleştirmemesi şeklinde yorumlanmıştır. Bu yasağın İmam Şâfi'ye ait bir başka yorumu bunun şartlı satımla ilgili olduğu yolundadır; meselâ, "Evin bana şu kadara satman şartıyla bineğimi sana şu fiyata satıyorum" şeklindeki bir satış nehyedilmiştir.

5. Piyasada ortaya çıkan fiyat yükselmesi ve düşüşler, ödeme yapılacak tarafın bu süre içinde parasını veya malını kullanma imkânından mahrum kalması yüzünden uğrayacağı kayıplar, fiyat farklılıklarının meydana gelmesinde zaman unsuruna bağlı değişikliklerin önemli sebeplerindendir. Ancak vade fıkhta mutlak şekilde bir kazanç ve değer artış sebebi görülmemiş, paranın para veya aynı cins malların birbirleri karşılığında vadeli mübadeleleri faiz kapsamında değerlendirilmiştir. Öte yandan bedellerden birinin para, diğerinin mal olduğu muamelelerde vadeli satışa izin verilmiştir. Para ile mal farklı iki cinstir, bu sebeple birinin diğerinden aritmetik yönden ölçülebilen bir fazlalığından söz edilemez.

6. Vadeli işlemler, İslâm hukukunun akid sistemine aykırı düşmediği gibi insanların ihtiyaçlarını karşılamaya da daha uygun görünmektedir. Vadeli işlemler, özellikle ihtiyaçlarını peşin alışverişlerle gideremeyen insanların başvurduğu bir yöntemdir. Mal fiyatlarının sürekli arttığı, yüksek bir enflasyonun paranın değerini günden güne erittiği ortamlarda satıcılar peşin fiyatına vadeli satışları tercih etmez; enflasyon oranını da dikkate alarak ödemenin vadesine göre farklı fiyatlar belir-

VADE FARKI

ler. Alıcı, bir defada ödemesi durumunda bütçesini zorlayacak ürünleri bir miktar fiyat farkıyla daha uzun zaman sürecinde satın almayı tercih eder. Vadeyle mal alan kişi ihtiyaç duyduğu şeye önceden sahip olur ve borcunu zamana yaydığından ona tasarruf alışkanlığı kazandırır. Satıcı açısından vadeli satış bir pazarlama yöntemidir ve peşin satamadığı ürünleri vadeli satış yoluyla pazarlar. Bazı işletmelerin ticarî hayatlarını devam ettirebilmeleri buna bağlıdır.

Sonuç olarak fakihlerin çoğunluğu, vade farkını akidde fiyatın teşekkülü aşamasıyla ilgili bir durum olarak görmekte, tarafların belli bir fiyat üzerinde anlaşamamaları halinde semen belirsiz kalacağı için bu aşamada kalan akdin fâsid olacağını, ancak tarafların fiyat tekliflerinden birini kararlaştırmaları ve buna göre akdi kesinleştirmeleri halinde akdin sahih olacağını savunmaktadır. Bu sebeple günümüzde taksitli satışta da vade farkı faiz kapsamında görülmemekte, buna karşılık alıcının borcunu ödeyememesi durumunda borcun ertelenmesi karşılığında veya temerrüt sebebiyle talep edilen / ödenen ilâve bedel ise faiz sayılmakta ve câiz görülmemektedir. Nitekim, İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi'nin Cidde'de 14-20 Mart 1990 tarihinde yaptığı altıncı toplantısında aldığı kararda vadeli satışta malın peşin fiyatından daha fazla bedel istemenin ve sürenin belirlenmesi şartıyla vadeli satış taksitler halinde yapmanın câiz olduğu, taksitlerin ödenmemesi durumunda geciken her ay için ilâve ücret veya ceza talep etmenin ise faiz niteliği taşıdığı belirtilmiştir (ayrıca bk. FAİZ; TAKSİT; VADE).

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, I, 116, 398; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki – Abdülfettâh M. el-Hulv), Riyad 1419/1999, VI, 61-66, 332-334; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* (nşr. M. Halîl Aytânî), Beyrut 1418/1997, II, 42-43; Şevkânî, *Neylü'l-euâtâr* (nşr. M. Subhî b. Hasan Hallâk), Riyad 1427/2006, X, 42-46; Abdünnâsir Tevfik el-Attâr, *Nażariyyetü'l-ecel fi'l-iltizâm fi's-şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-kavânini'l-'Arabiyye*, Kahire 1978, s. 213-223, 231, ayrıca bk. tür.yer.; *İslâm Hukukuna Göre Alış-Verişte Vade Farkı ve Kâr Haddi*, İstanbul 1990, s. 13-58, 217-229; Rahmî Yaran, *İslâm Hukukunda Borcun Gecikmesi: Borçlunun Temerrüdü-Alacaklının Temerrüdü*, İstanbul 1997, s. 124, 126, 146-168, 189-194; Ali Ahmed es-Sâlûs, *Mevsû'atü'l-kazâya'l-fıkhiyyeti'l-mu'âşıra ve'l-iktisâdi'l-İslâmî*, Katar 2002, s. 438-460, 605-606; Abdüssettâr Ebû Gudde, *el-Bey'ü'l-mü'eccel*, Cidde 1424/2003, s. 19-27, 33-36, ayrıca bk. tür.yer.; Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005, s. 77-87, 136-

138, 144-151; Abdullah Özcan, *el-Ecel fi 'ağdi'l-bey'*, Beyrut 2007, s. 110-134, ayrıca bk. tür.yer.; Recep Özdirek, *İslâm Hukukunda Akid Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, İstanbul 2009, s. 40-42; Abdullah Durmuş, *Fikhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*, İstanbul 2009, tür.yer.; Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, Samsun 2010, s. 158-169; Ahmet Onay, "İslâm Fıkıhında Vâdeli Satış", *Diyanet İlmî Dergisi*, XXIX/2, Ankara 1993, s. 81-90; İrfan Yücel, "Vadeli ve Taksitli Alış-Verişler Enflasyon ve Vade Farkı", *a.e.*, XXXII/3 (1996), s. 3-19; Beşir Gözübenli, "İslam Borçlar Hukukuna Göre Vadeli Satışlar ve Selem I-Vadeli Satışlarda Vade Farkı Problemi", *EAÜİFD*, sy. 13 (1997), s. 7-20; "Ecel", *Mv.F.*, II, 38-39.

RECEP ÖZDİREK

VADİA

(الوصية)

Bir malın
malîyetinin altında bir fiyatla
satışı anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "indirim, zarar; haraç, öşür gibi vergiler" anlamlarına gelen **vadîa**, İslâm hukukunda bir malın alış fiyatı veya maliyetinden daha düşük bir bedelle satılmasını ifade eder. Satım akdi, satılan malın (mebî') alış fiyatı veya maliyeti belirtilmeden pazarlık usulüyle yapılabileceği gibi satıcının mebbîni maliyetini beyan ederek ona göre satış bedelini (semen) belirlemesi yoluyla da yapılabilir. İkinci durumda malın belli bir kâr konularak satılması (murâbaha), maliyetine satılması (tevliye) veya zararına satılması (vadîa) söz konusudur ve bunların her üçü de güvene dayalı satım türlerini teşkil eder. Bu satışlar, satıcının malın maliyeti konusundaki beyanına güvenildiği ve bu beyan esas alınıp semen belirlendiği için güvene dayalı satım adını almıştır. Fıkıh literatüründe vadîa anlamında **muvâdaa**, **muhâsere**, **muhâtta**, **hatîta** terimleri de geçer. Bir hadiste vadîa "ticarî zarar" anlamında geçmektedir (*Müşned*, I, 197, 198). İlk dönemden itibaren bu kelimenin sahâbe ve tâbîin fakihleri tarafından yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir (İbn Ebû Şeybe, IV, 267, 268, 478, 557). Murâbaha, tevliye ve vadîa türü satım, özellikle piyasayı bilmeyen ve satıcının beyanına güvenmek durumunda kalan alıcının hukukunu ilgilendirdiğinden fıkıhta ayrıntılı biçimde ele alınarak aldanmanın ve haksız kazancın önüne geçilmek istenmiştir. Ancak vadîa, muhtemelen günlük hayatta daha az uygulandığı için fıkıh literatüründe murâbaha ve tevliye satışlarına nisbetle daha az işlenmiş, güvene dayalı satışın genel hükümleri murâbaha-da ele alınmıştır.

Umumi hükümleri itibarıyla satım akdinin bir türü sayıldığından bey'in genel şartları ve hükümleri vadîada da geçerlidir. Özellikle alış fiyatına ve maliyete ilişkin meseleler yönünden murâbaha ile birçok ortak noktaya sahip bulunan vadîanın sıhhati için alış fiyatının yahut maliyetin ve bunun üzerinden ne kadar indirim yapıldığının iyice bilinmesi öncelikli bir şarttır. Güvene dayalı diğer satım türlerinde olduğu gibi satıcının malın ilk alış fiyatı, kendisine maliyeti ve malın durumu hakkındaki beyanı vadîanın hükümleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple satıcının mal ve fiyata ilişkin yanlış bilgi vermesi akde rızayı sakatlayan bir durumdur; kural olarak satım akdini bağlayıcı (lâzım) olmaktan çıkarmakta, alıcıya akdi fesih yanında diğer bazı haklar sağlamakta ve maldan elde edilen kazancın helâllüğünü de etkilemektedir. Ancak gerçek dışı beyanın güveni kötüye kullanmaktan veya hatadan kaynaklanmasına göre mezheplerin konuyla ilgili yaklaşımları farklılık göstermektedir. **a)** Yanlış beyan maliyetin miktarıyla ilgili ise, meselâ malı 10 liraya aldığı söyleyen satıcı aslında 9 liraya almışsa, Hanefîler'e göre akid hâlâ vadîa vasfına haizse, yani satış bedeli bu rakamın altında kalıyorsa müşteri muhayyerdir; mal ister iade eder isterse üzerinde anlaşılan fiyattan alır. Eğer yanlış beyan akdi vadîa olmaktan çıkıyorsa müşteri yanlış beyan sebebiyle kaybettiği miktarı tahsil eder. Hanbelîler'e göre aradaki fark miktarınca müşteri lehine indirim yapılır ve kendisine muhayyerlik tanınmaksızın akid bağlayıcı sayılır. **b)** Yanlış beyan ödemenin niteliğiyle ilgili ise, meselâ satıcı malı vadeli aldığı halde bunu alıcıya bildirmemişse Hanbelîler'de tercih edilen görüşe göre bu durumda müşteri ilk satıştaki vadeye göre ödeme yapar, kendisine muhayyerlik ve fesih hakkı tanınmaz.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, V, 198; *Lisânü'l-'Arab*, "vq'a" md.; *Müşned*, I, 197, 198; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Aşl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1410/1990, V, 152, 153, 164-165; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393, III, 203; İbn Ebû Şeybe, *el-Muṣannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, IV, 267, 268, 478, 557; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 31, 45, 54-55, 60, 115, 131, 224, 227, 235-236, 243, 411; Serahsî, *el-Mebṣût*, XI, 156-158, 165-167, 176-177, 215; XIII, 91; XVI, 171; XX, 29; XXII, 28, 78-80, 101, 132, 186-187; Kâsânî, *Bedâ'i'* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 1418/1997, VII, 172-177, 189; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki – Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1409/1989, VI, 276-277, 278; VII, 145, 169, 176; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Miṣbâhu'l-mû-*